कामी महिलाहरुको सामाजिक आर्थिक अवस्थाः

(तनहुं जिल्लाको मिर्लुङ गा वि स वाड नं ६ का कामी जातिका महिलाहरुको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
अन्तर्गत समाजशास्त्र, बिषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक
आवश्यकता पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
कला अधिकारी
रोल नं : २५३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७२

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि मेरो निरिक्षण र सुपरिवेक्षणमा श्री **कला अधिकारी** प्रस्तुत **कामी महिलाहरुको सामाजिक आर्थिक अवस्थाः** विषयको शोधपत्र तयार पार्नुभएको छ । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्यांकन हुनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति.........................

....

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्ति गर्नको लागि श्री **कला अधिकारी**ले प्रस्तुत गर्नु **कामी महिलाहरुको सामाजिक आर्थिक अवस्थाः** विषयको शोधपत्रलाई स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति

....

डा. तुलसीराम पाण्डेय

विभागीय प्रमुख

....

रामबहादुर के.सी.

बाह्य परीक्षक

....

मनोहरी ढकाल

शोध निर्देशक

मिति : २०७२/०११/

कृतज्ञताज्ञापन

तनहुं जिल्लाको मिर्लुङ गा वि स वाड नं ६ मा केन्द्रित रहेर कामी महिलाहरूको सामाजिक आर्थिक अवश्थामा अर्न्तगत कामी जातिका महिलाहरूको समाजशास्त्रीय खोज गर्ने मेरो जमर्कोमा अनेकौं बिद्धान महानुभावहरूबाट उर्जाशील प्रेरणा मिलेको छ । बिशेष गरि यस शोध-पत्र सम्पन्न गराउनका लागि आफ्नो अमूल्य समय, बौद्धिक सल्लाह, सुझाव र ज्ञान दिई अत्यावश्यक मार्ग निर्देशन दिन सहयोग गर्नु हुने, मेरो यस शोध पत्रको सुपरिवेक्षक आदरणीय गुरु श्री मनोहरी ढकाल ज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञाज्ञापन गर्दछु । साथै यस शोध पत्र सम्पन्न गराउनका लागि आवश्यक सल्लाह, सुझाब र सहयोग गर्नुहुने समाजशास्त्र केन्द्रिय विभागका प्रमूख विभागिय प्रमूख आदरणीय गुरु प्रध्यापक डा. तुलसीराम पाण्डेयप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । साथै आ-आफ्नो क्षेत्रबाट सक्दो सहयोग पुऱ्याउनु हुने तथा मलाई अध्यापन गराउनु हुने समाजशास्त्र केन्द्रिय विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरूवर्गमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस अध्ययनमा सही सत्य र वास्तविक सूचना, तथ्यांक र आफ्ना विचारहरु दिई यस शोध-पत्र कार्य सहजरुपमा पुरा गराउन सहयोग पुऱ्याउनु हुने मिर्लुङ्ग गा वि सका सम्पुर्ण उत्तरदाताहरुलाई धन्यवाद नदिइरहन सक्दिन ।

विषय सूची

पेज नं.

अध्याय एक : परिचय **१-७**

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ४

१.३ अनुसन्धानको उद्देश्य ६

१.४ अनुसन्धानको महत्व ७

अध्याय दुई : सम्बन्धित साहित्यकोृ अध्ययन **८-१८**

२.१ कामी ८

२.२ साहित्यको पुनरावलोकन ९

२.३ सैद्धान्तिक दृष्टिकोण १४

२.४ नेपालमा महिलाको अवस्था सम्बन्धि पूर्व अध्ययनको समिक्षा १६

अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि **१९-२३**

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौटको औचित्य १९

३.२ अध्ययनको ढाँचा १९

३.३ तथ्यांकको स्रोत १९

३.४ समग्रता र नमूना छनौट १९

३.५ तथ्यांक संकलन विधि २०

३.५.१ अवलोकन २०

३.५.२ अन्तर्वार्ता सूची २०

३.५.३ केन्द्रित समूहसँगको छलफल २१

३.५.४ प्रत्यक्ष सहभागीमूलक अवलोकन २२

३.५.५ तथ्यांक विश्लेषण तथा प्रस्तुतीबरण २२

३.५.६ अध्ययनको सीमा २३

३.५.७ तथ्यांक संकलन गर्दा आईपरेको समस्याहरु २३

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको परिचय **२४-२८**

४.१.१ परिचय २४

४.१.२ सिमाना २५

४.१.३ सेवामूलक संस्थाहरु र कामी समुदाय/समाज २८

अध्याय पाँच : कामीहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था **२९-३९**

५.१ परिवार २९

५.२ शिक्षा ३०

५.३ स्वास्थ्य, सरसफाई र खानेपानी ३१

५.४ महिलाको स्थिति ३२

५.५ जन्मदर ३३

५.६ स्वास्थ्य उपचार ३३

५.७ खानेपानी र महिला ३५

५.८ धर्म तथा भाषा ३५

५.९ निर्णय प्रकियामा भूमिका ३६

५.१० महिलाहरुको सामाजिक स्थितिको मूल्यांकन ३७

अध्याय छ : कामी जातीहरुको आर्थिक अवस्था **४०-४३**

६.१ घरको बनावट ४०

६.२ पेशा ४१

६.२.१ पशुपालन ४२

६.३ जग्गाजमीन ४३

६.४ खेतीपातीबाट हुने आम्दानी ४४

६.५ खेतीपाती र महिला ४५

६.६ ऋणको अवस्था ४५

६.७ खाना पकाउने स्रोत ४८

६.८ सम्पत्तिमा अधिकार ४८

६.९ महिलाहरुको सम्पत्तिको स्रोत तथा पेवापात ४९

६.१० विविध ४९

६.११ महिलाहरुको आर्थिक अवस्थाहरुको मूल्यांकन ५०

अध्याय सात : छुवाछुतले कामी महिलाहरुको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा पारेको प्रभावहरु र परिवर्तनको विश्लेषण ५४-६१

७.१ विद्यालयमा कामी विद्यार्थीलाई गरीने व्यवहार ५३

७.२ छुवाछुतले काममा पर्ने अप्ठेरो वा कठिनाई ५४

७.३ उत्तरदाता कामी महिलाहरुको कामी कोटा सम्बन्धि विवरण ५५

७.४ कामी आरक्षण कोटाले गर्ने समाज परिवर्तन ५६

७.५ सार्वजनिक धारामा समायोजन ५७

७.६ कामीहरु माथिल्लो जातिको घरमा गएर भाँडा माझ्ने स्थिति ५७

७.७ कामीहरुको ठकुरी र मगरसँगको सम्बन्ध ५८

७.८ कामीहरुनै कमजोर भएको अवस्था ५९

७.९ छुवाछुका कारण कामी महिलाको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा पारेको प्रभाव र परिवर्तन ६०

अध्याय आठ : सारांश, निश्कर्ष र सुझाव ६२-६७

८.१ अध्ययनको सारांश ६२

८.२ अध्ययनको निश्कर्ष ६४

सन्दर्भग्रन्थ

तालिका सूची

पेज नं.

तालिका १: तनहुं जिल्लाको मिर्लुङ गा वि स भित्र पर्ने जनसंख्या विवरण	२५
तालिका २: मिर्लुङ गा वि स को जातिजनजातीको जनसंख्याको विवरण	२६
तालिका ३: छोरा र छोरीलाई गरिने महत्वको विवरण	३०
तालिका ४: कामी जातीको शैक्षिक स्तरको विवरण	३०
तालिका ५:कामी जातीको शैक्षिक स्तरको विवरण (५ बर्षमाथि)	३१
तालिका ६: साक्षर महिलाहरुको शैक्षिक स्तरको विवरण	३२
तालिका ७: जन्मदरको संख्याको विवरण	३३
तालिका ८: स्वस्थ्य उपचार गर्ने विधि सम्बन्धि विवरण	३४
तालिका ९: कामको क्षेत्र र निर्णयमा लैंगिक स्थिति	३७
तालिका १०: कामी जातीको घरको प्रकारको विवरण	४१
तालिका ११: उत्तरदाता कामी महिलाहरुको पेशागत विवरण	४२
तालिका १२: पशुपंक्षीको विवरण	४३
तालिका १३: सर्वेक्षित परिवारमा भूमिको विवरण	४३
तालिका १४: खेतिपातीबाट हुने आम्दानीको विवरण	४४
तालिका १५: ऋण लिएको विवरण	४७
तालिका १६: ऋण खर्च गर्ने शिर्षकको विवरण	४८
तालिका १७: पैत्रिक सम्पत्तिमा छोरा छोरीको अधिकार माथिको विवरण	४९
तालिका १८: विद्यालयमा कामी विद्यार्थी प्रतिको व्यवहारको विवरण	५५
तालिका १९: छुवाछुतले काममा अप्ठेरो पर्ने उत्तरदाताको विवरण	५६
तालिका २०: कामीकोटा आवश्यक हुनुको कारणको विवरण	५६
तालिका २१: समाज परिवर्तनको विवरण	५७
तालिका २२: सार्वजनिक धारा छुन नदिनाको कारणको विवरण	५८
तालिको २३: माथिल्लो जातिको घरमा भाँडा माझ्नेको विवरण	५९
तालिका २४: भान्सा एउटै नबनाउनुको कारणको विवरण	६०
तालिका २५: कामी जातिको कमजोरीको प्रकार	६१